
KRITIKAI SZEMLE

MÉG EGY KÖTET BALÁZS ATTILA

Balázs Attila: *Világ, én ma felbredtem!* Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1982.

Ez is avantgarde, az is avantgarde... Witold Gombrowicz *Ferdydurke* című nemrég olvasott és bemutatott könyvére gondolva támad kedve e sorok írójának leírni ezt a megjegyzést Balázs Attila most megjelent könyve kapcsán. Mivel ott, Gombrowicznál, a szélsőséges formabontó eszközök nem csupán meghatározott koncepció szolgálatában állnak, hanem világosan körvonalazható társadalmi mondanivalót is kifejeznek. Balázs Attilánál viszont...

Legalábbis ez a benyomásunk Balázs Attila könyve első néhány írásának elolvasása után. Azoknak a kötet élén álló és leginkább talán szürrealisztikusnak mondható szövegeknek hatására, amelyek részleteikben sokszor gyönyörködtető és magával ragadóak ugyan, egészüket tekintve azonban nem hordoznak magukban kellőképpen értelmezhető üzenetet, és a legtöbbször ellenállnak bármiféle dekódolási igyekezetnek. Amennyiben tehát a pusztán hangulati hatásokkal szemben csak valamennyire is felvéteztettek tudunk lenni, éppen mert mondanivalót kereső szondánk nem hoz fel semmit a mélyből, akaratlanul is olyanféle gondolatok megfogalmazására érzünk hajlamot, hogy mégiscsak az így vagy úgy értelmezett valóságot megjelenítő mimetikus írásművészet az „igazi” — ha másért nem, hát azért, mert nehezebben művelhető, sokkal teljesebb írói fegyverzetet követel. Vagy mert az írói felkészültség fokát sokkal könnyebben rajta lemérni. Ami melleleg nem jelenti mindennemű avantgarde törekvés kárhóztatását még Balázs Attila esetében sem, mivel közhelynek számító kifogásainkat inkább csak a mindenáron való formabontás igyekezete támasztja fel bennünk halottaiból. Mindaz, amivel Balázs Attilánál nem először találkozunk: vagyis a modernség külsőleges jegyeinek eluralkodásával, amelyek immár nem jelentenek újat, ideértve a sematikus ábrák szerepeltetését is, amelyek viszont a nyelvi eszközök megkefűlésének látszatát keltik. Amire pedig szerzőnknek, éppen mert nyelvi „szerelés”, valamint olvasottság és ismeretek dolgában nemzedékének

tagjai közül messze kiemelkedik, semmi szüksége. Mindezek az adottságok azonban, ideértve az ezúttal is gazdagon áradó mesemondást — egyelőre legalábbis — mintha öncélúak lennének. Ezért is hangolódunk fokozottabb szigorúságra akár még írónk ikorábbi regényét idéző „Cuniculus-komplexus” már-már zavaró és bizonyos önünneplésre ürügyet nyújtó krónikussá válása dolgában is, még ha azt kedves kópessága menti is valamennyire, nem feltétlenül felmentőnek érezve azt a megállapítást sem, miszerint „ezek nem kerek történetek, inkább olyan tojás alakúak”. Akkor sem, ha már itt, a kötet elején is találkozhatunk reflexiókban gazdag, gondolatébresztő kis írásokkal, amilyen az 1979/1980 című érdekes asszociációkban bővelkedő, lírai hangvételű karcolat is, ahol az ember által elfogyasztott „alsóbbrendű lényekkel” való együttérés kap némileg önmagán is túlmutató hangot egy újévi malac ürügyén. Vagy a Variáció a Világ, én ma felébredtem! című elbeszélésre címet viselő szöveg, ahol az apa meséit idéző rész képes mindenekelőtt apró esztétikai örömeik okozására. Annak megfelelően, hogy a rész a legtöbb írásban fontosabb az egésznél, s elsősorban ez árulkodik Balázs Attila tehetségéről.

Később azonban, Az illeto' bácsihoz érkezve, már enyhülni kezdünk. Ez a történet ugyanis már jól nyomon követhetően mutatja meg a bontakozó kamaszvágynak utólagos felszínre hozatalának belső mechanizmusát, valószínűleg azért, mert Balázs Attila eddig jobbjára feladat nélkül maradó mesélő készsége, annak köszönhetően, hogy a megírandó történet adva van már, funkcióhoz jut. Ekkor kezdjük látni igazán, hogy a szerzőnek erre van szüksége mindenekelőtt: arra, hogy narrációs képessége tárgyra találjon. Ugyanezért hatnak elevenen rövid úti beszámolói is, mindenekelőtt az Anyjához készül című lengyelországi útirajz, melynek rövid villanásai gyakran lényeglátásról tanúskodnak, végképp azt igazolva, hogy Balázs Attila „vénajának” áradása — szemléletesnek tetsző képpel élve — olyankor képes gyümölcsstermő ültetvények öntözésére, ha megfelelően kiépitett partok között haladhat. Ezért is látszik az ilyen jellegű, meghatározott valóságanyagot kínáló műfaj Balázs Attila számára különösen megfelelőnek.

Szerencsére azonban akad néhány ugyanilyen erényekről tanúskodó szöveg a könyv fikciós prózának tekinthető írásai között is. Elsősorban a Közjáték Irmával, ahol ugyanaz a kamasz élményvilág mutatkozik meg, amely korábban már az Illeto' bácsiban is felbukkant, itt válva igazán erotikus fantázia-játékká, amelyben „Irma néni” újra feltűnő alakja voltaképpen egyfajta szexuális imágóként mutatkozik meg, sajátos párlataként a vágyaknak, valójában tehát nem is egyetlen konkrét személyként, inkább a kamaszálmodok tárgyát képezők szintéziseként, amelynek az „ős-Irma” legfeljebb egy, a folyamatot elindító magját képezhette csak. Ennek a szintézisnek az eredményeként azonban Irma végül mégis önálló és öntörvényű lényé válik, s ilyenként kezdi el saját életét élni. Nem utolsósorban az alakja körül kicsapódó, szinte már a pornográfia határát

súroló erotikát elidegenítő ironikus-humoros látásmódnak is köszönhetően, tiltakozva önmaga erotikus tárgyá történő lefokozása ellen — ami legszembetűnőbbben éppen az elbeszélés végén található káromkodássorozatban jut kifejezésre. Ugyanilyen szintézis eredményeként jelenik meg azonban A fatökű Dulits 7 gyermeke című másik terjedelmesebb elbeszélés főszereplője is. Valószínűleg ezért is válik az írás egy részében. Fulitscsá, mint ahogy ugyanezért is derül ki róla, hogy valójában nem is hét, hanem csupán két gyermeke van, mintegy az általánosabb érvényűségét jelezve ennek az írásnak, amelyben a nagyipar alkatrészévé degradált kisember fölöslegessé vált kreatív készségét egyebek mellett egy aprólékos műgonddal esztergált fém-köpcösésze szimbolizálja — hogy utóbb a Fulits fiú „találmányában” ugyanennek a jelenségnek már üzleties és reklámizű változata jusson groteszk és nevetséges formában kifejezésre. Mielőtt az immár végérvényes frusztráció jelképeként abban a nyomasztó álomban csúcsosodna ki, melynek során Dulits/Fulits a vállán cipeli koporsóját s benne saját holttestét, mintegy ennek a sokféle akarás ellenére is pusztá vegetálással szürkült létformát jelentő életnek várható lezárulását előlegezve. „Ha Irma az első szerelmed, a Fatökű Dulits a másik öröklévaló szomszédod, akivel a gyárban egy álmos, fémforgácsos reggelen találkoztlál gimikorod/gümőköröd valamelyik lehetetlen munkaakcióján” — írja erről egyébként a szerző elbeszélése végén, mintegy az őt determináló koordináták találkozási pontját meghatározandó, egyben pedig azt is jelezni kívánva, hogy ez a figurája is külső impulzus hatására született imaginárius alkotói termék tulajdonképpen. Ennyiben pedig csakugyan rokona is Irmának, azzal a különbséggel, hogy Irma esetében a folyamatot elindító impulzust egyfajta vonzó hatás jelenti, Dulitsban viszont ez a hatás inkább taszító, sőt riasztó és elrettentő is. Ezért kerül ez a két elbeszélés izgalmasan felelő kapcsolatba egymással, illetőleg válik egymás kiegészítő ellenpontjává. Hogy aztán még inkább afelett sajnálkozhassunk, amiért nem találunk a könyvben még néhány hozzájuk hasonló írást.

Tekintve, hogy a hátralévők már újra visszajtenek kezdeti, az önmagáért való modernkedést cseppet sem magasztalni kívánó „szigorúan fanyalgó” hangulatunkba. Ezért mondjuk el még, hogy a Ginsberg belgrádi fellépéséről szóló jegyzetek többet is közölhetnének, s hogy az utószóként kezelt záróelbeszélés ismét a kezdeti írások rokona inkább. Tagadhatatlan színessége, valamint ironikus felhangot kapó zárómondata ellenére is, miszerint „Marad az emberbe vetett határtalan bizalmunk”, arról vallva, hogy Balázs Attila egyelőre írói szerepbe került csak, valóságos írói küldetés nélkül, amely utóbbi alatt nem feltétlenül holmi világmegváltó törekvést értünk, inkább határozott célkitűzést csak. Mert most már ezt várjuk tőle. Két kötet Balázs Attila után Balázs Attila-művet.